

Кукін І.В.

Державна прикордонна служба України

РІВНІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У статті наведено результати дослідження рівнів інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави. Зазначено, що поширення деструктивних інформаційних впливів у суспільстві починається від конкретної людини та соціальних груп. Кожна людина має певні відмінності каналів сприйняття інформації, що впливає на стан вразливості відповідних рівнів інформаційної безпеки особистості.

Акцентовано на тому, що залежно від ступеню зв'язку із суспільством рівні інформаційної безпеки особистості можна поділити на чотири основні групи: 1) впливають на життєдіяльність людини; 2) пов'язані з розвитком особистості; 3) забезпечують життєдіяльність людини в суспільстві; 4) створюють сумарний (синергетичний) ефект від впливу всіх інших рівнів інформаційної безпеки особистості.

До рівнів інформаційної безпеки особистості, які впливають на життєдіяльність людини, можна зарахувати: природний (пов'язаний з індивідуальними особливостями сприйняття інформації органами чуття людини та її розумовою діяльністю); економіко-професійний (впливає на забезпечення гідних умов життєдіяльності людини та задоволення власних потреб); відтворювальний (впливає на обрання людиною форм та способів відпочинку, також враховує особисте ставлення людини до вжиття алкоголю, наркотиків як засобів відпочинку); світоглядний (пов'язаний із правосвідомістю та уявленням особи про зовнішнє щодо неї середовище); захисний (пов'язаний із необхідністю захисту від небажаного витоку наявної в людини інформації та здібностями самомотивації і самоконтролю щодо споживання та поширення інформації). Зазначені рівні не пов'язані з інформаційною взаємодією особи з іншими людьми та зумовлюють інформаційну безпеку особистості в умовах автономної її життєдіяльності від інших людей та суспільства.

До основних рівнів інформаційної безпеки особистості зараховано такі: перша група – природний, економіко-професійний, відтворювальний, світоглядний, захисний; друга – мотиваційний, інвестиційний, креативний, аналітичний; третя – ретрансляційний, соціальний, соціально-аналітичний, інноваційний, харизматичний, технічний; четверта – синергетичний.

Напрямом подальших досліджень може бути визначення підходів щодо оцінки вразливості рівнів інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави.

Ключові слова: *рівні інформаційної безпеки особистості, інформаційна безпека, інформаційна війна, інформаційна вразливість особистості, національна безпека, інформаційна культура.*

Постановка проблеми. Людина є основним елементом соціальної системи. Перебіг подій під час тимчасової окупації Російською Федерацією у 2014 р. Автономної Республіки Крим та окремих територій у межах Донецької і Луганської областей України показує важливість забезпечення органами державної влади та місцевого самоврядування інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави.

В умовах поступової побудови інформаційного суспільства стрімкими темпами розвиваються інформаційні технології. Окремі з них можуть ефективно використовуватись агресором під час ведення інформаційних та гібридних війн. Поширення деструктивних інформаційних впливів у суспільстві починається від конкретної людини, конкретних соціальних груп

населення. Це також зумовлює актуальність дослідження проблем інформаційної безпеки особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання інформаційної безпеки як складника національної безпеки держави та теорії особистості викладені в роботах І.Ф. Кононова, К.М. Котеленця, О.С. Петренко, В.С. Плясова, В.М. Петрика, В.І. Курганевича, А. Цуладзе, Л.П. Коваленко, С.Д. Безклубенко, А.Ю. Шахно, В.В. Костицького та ін. Разом із тим у сфері національної безпеки держави та інформаційної безпеки особистості залишаються малодослідженими рівні інформаційної безпеки особистості.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення основних рівнів інформаційної безпеки особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Погоджуємось із думкою, що масова свідомість формується на основі обміну та споживання людьми соціальної інформації. Засоби масової інформації можуть розглядаються як інститути, що формують та виражають масову свідомість [1, с. 68].

Людина постійно знаходиться під впливом різноманітної інформації незалежно від джерел та способів її поширення. Вплив інформації може бути конструктивним (безпечним) або деструктивним (небезпечним). Через особистість інформаційні загрози одночасно впливають на соціальні групи, суспільство та державу [2, с. 8]. Це зумовлює необхідність забезпечення органами державної влади та місцевого самоврядування інформаційної безпеки особистості.

Оскільки всім членам суспільства є корисним забезпечення безпеки, дотримання правил взаємних стосунків, вирішення соціальних суперечностей, обмін знаннями, вдосконалення умов життя, справедливий розподіл ресурсів, метою державного управління є організація спільної діяльності людей для досягнення суспільно значущих цілей, узгодження, підпорядкування особистих і колективних інтересів [3, с. 174].

Особистість формується в реальних історичних та соціальних умовах та не може комфортно існувати поза суспільством. Базу цивілізованого розвитку соціуму становлять духовність та культура людей. Побудова правового суспільства неможлива без розвинутих здібностей членів суспільства здійснювати за результатами інформаційної взаємодії моральний самоконтроль, самостійно формувати корисні для суспільства обов'язки, вимагати від себе їх виконання та проводити правову самооцінку своїх вчинків [4, с. 16].

Характерними ознаками правосвідомості вважаються: відображення суспільного буття; формування в суспільній свідомості понять, уявлень, суджень, почуттів, емоцій, концепцій, теорій та програм; певний рівень розвитку культури в суспільстві; наявність елементів правової ідеології, правової культури та правових знань. Правосвідомість поділяється на індивідуальну, групову та суспільну. Вона може бути емпіричною, теоретичною та професійною. Об'єктом правового виховання є свідомість людини, її здатність сприймати, оцінювати і здійснювати правові дії [5, с. 152].

Основними ознаками правового мислення можна вважати: розуміння людиною правових явищ, зв'язків між ними та виявлення їх властивостей; наявність здібностей щодо вирішення

проблемних ситуацій; наявність правових потреб; вольові дії щодо досягнення поставленої мети. Правова поведінка відрізняється від соціальної регламентацією її чинними нормами права та тягне за собою юридичні наслідки. Вона розглядається як суспільно необхідна, бажана та допустима [5, с. 163].

На думку В.М. Петрика, інформаційна безпека особистості є складником інформаційної безпеки держави та визначає захищеність людини від деструктивних інформаційних впливів, що призводять до неадекватного сприйняття дійсності. Внесення деструктивних змін у свідомість особистості може здійснюватись цілеспрямованим застосуванням інформаційних технологій [2, с. 12]. Їх негативними наслідками можуть бути руйнування цілісності особистості, системи її відносин з іншими людьми та державою [6, с. 22].

Людина отримує інформацію про зовнішній світ від своїх органів чуття: очі (надають 80% інформації, яку отримує людина), вуха, ніс, язик, шкіра, вестибулярний апарат (орган рівноваги і координації рухів). Вони утворюють зоровий, слуховий та інші канали сприйняття інформації [7, с. 51].

Основні загрози інформаційно-психологічній безпеці особистості створюють технології: зміни процесів комунікації людини; використання впливу оточення, соціальних зв'язків та певних індивідуальних характеристик особистості (вік, соціальний стан, освіта, тощо); створення певних обставин для сприйняття деструктивної інформації [2, с. 17].

Метою деструктивного інформаційного впливу є зміна поведінки людини шляхом трансформації її уявлень про оточуючий світ [8, с. 227]. Засобом впливу можуть виступати спеціально створені міфи. Їх вплив найбільш ефективний у той сфері, в якій жертва інформаційної агресії не має професійних знань. Сприйняття міфу викликає емоції на основі ілюзії причетності людини до подій, що посилює ефект деструктивного впливу [8, с. 26].

З метою формування бажаної поведінки людей у соціальній інженерії використовують заздрість, жадібність, бажання швидко покращити життя, а також притаманні людині властивості звертати увагу лише на зовнішню манеру поведінки інших людей [6, с. 13].

На думку В.В. Костицького, однією із сучасних проблем є моральна та духовна деградація суспільства. Найбільшу загрозу суспільній моралі як системі етичних цінностей, норм та правил поведінки людей становлять: телебачення – 56%;

мережа Інтернет – 46%; відеосалони – 27%; журнали – 23%; газети – 20%; друкована рекламна продукція – 18% [9, с. 16].

Разом із тим останні дослідження виявляють нові тенденції загроз інформаційної безпеки особистості. Так, на Донбасі молодь частіше використовує нову інформацію з мережі Інтернет (частка опитаних респондентів за віком становить: 18–29 років – 81%; 30–49 років – 61%; понад 50 років – 30%). Люди старшого віку отримують нові відомості з програм телебачення (частка опитаних респондентів за віком становить: 18–29 років – 39%; 30–49 років – 56%; понад 50 років – 74%). Загалом населення в зоні воєнного конфлікту на Донбасі 54% нової інформації отримує від джерел, що мають мережевий характер (інтернет, родинні зв'язки, знайомі, робочі колективи). Кількість повідомлень, що отримуються від офіційних державних джерел, незначна. Це створює підґрунтя для поширення різноманітних чуток [1, с. 70].

Забезпечення інформаційної безпеки особистості залежить від рівня теоретичної та практичної підготовки особистості щодо протидії інформаційним загрозам, здатності держави щодо забезпечення інформаційних потреб людини, розвитку державною інформаційного середовища та стану його захищеності [2, с. 154; 6, с. 17].

Так, частіше використовують телебачення для отримання новин люди зі середньоспеціальною, неповною вищою освітою та неповною середньою освітою. Газети частіше читають люди з вищою освітою. Від родичів, друзів та під час відвідування церкви частіше отримують інформацію люди з початковою освітою [1, с. 71].

За віковими особливостями покращення настрою після отримання новин частіше відчувала молодь, погіршення – люди старші 30 років. Загалом покращення емоційного настрою від нових новин висловили 9,1% респондентів, погіршення – 10,3%. Не відчували змін настрою 44,2% опитаних осіб. Решта респондентів не змогла впевнено відповісти на зазначене запитання [1, с. 71].

Погоджуємось з думкою Л.П. Коваленко, що інформація в суспільному обігу містить відомості інформаційного характеру та призначена для інформування населення. Основними її різновидами можуть бути відомості щодо майнових відносин (знаходяться в цивільному обігу) та з приводу регулювання інформаційних відносин та норм права (адміністративний обіг) [10, с. 114].

Громадська думка, яка формується на базі масової інформації, включає в себе поширені в

суспільстві ідеї, погляди, уявлення, ілюзії, соціальні почуття людей із різними рівнями суспільної свідомості. З огляду на це, вона має як науково-теоретичний, так і буденний різновиди суспільної свідомості [11, с. 24].

Одним із напрямів підвищення впливу держави на масову свідомість громадян та зменшення ризиків інформаційної безпеки особистості може бути професіоналізація та підвищення якості пізнавальних та аналітичних програм. Це також може позитивно вплинути на рівень довіри населення до органів державної влади. Так, найбільш цікавими інформаційними джерелами населення Донбасу вважає такі програми телебачення: «новини» – 78%; «фільми» – 64%; «пізнавальні передачі» – 25%; «спорт» – 15%; «про життя зірок» – 14%; «аналітичні передачі політичного змісту» – 13%; «аналітичні передачі військового змісту» – 7%; «аналітичні передачі економічного змісту» – 6%; «телевікторини» – 4%; «інші» – 1% [1, с. 79]. Понад 50% респондентів висловили думку, що довіряють більше тим, кого добре знають [1, с. 81].

Погоджуємось із думкою авторів колективної монографії: чим гірше живуть люди, тим менше вони довіряють офіційним засобам масового інформування (рівень недовіри серед заможних – 32,2%, серед тих, хто вважає себе бідним або злиднем, – 55,1% та 56,9% відповідно). Чим гірше сприймають люди реальну ситуацію, тим менше довіряють засобам масового інформування. У критичних ситуаціях масова свідомість найбільш не захищена від деструктивного впливу чуток. Після стабілізації ситуації вона повертається до своїх попередніх властивостей [1, с. 82].

Окрему небезпеку національній безпеці держави створює людський фактор. Він включає сукупність основних соціальних якостей: ціннісні орієнтири; моральні принципи; норми поведінки; життєві плани; рівень знань та інформованості; трудові та соціальні навички; уявлення про соціальну справедливість, права і свободи людини, громадянський обов'язок [6, с. 13].

Погоджуємось із думкою А.Ю. Шахно, що основними елементами людського капіталу можуть бути: знання, вміння, професійні навички; природні здібності, таланти, інтелект; досвід; здоров'я; мотивація; мобільність; інформація; духовність, культура [12, с. 29].

З урахуванням викладеного рівні інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави можна класифікувати за: соціальним статусом; віковими категоріями;

рівнями освіти; ознаками інформаційної нерівності; переважними джерелами отримання нової інформації; особливостей релігійних та ідеологічних симпатій людини; територією проживання; ступенем зв'язку з особами, які проживають на територіях інших держав; наявністю навичок щодо оцінки джерел інформації та самої інформації; станом дотримання правової поведінки; наявності досвіду щодо проходження служби в органах державної влади та місцевого самоврядування тощо.

На нашу думку, найбільш перспективною для практичного використання можна вважати класифікацію рівнів інформаційної безпеки особистості за основними елементами людського капіталу та ступенем взаємного впливу і зв'язку окремих характеристик особистості з іншими людьми, соціальними групами та суспільством.

Їх можна розподілити на чотири групи, які впливають на життєдіяльність людини; пов'язані з її розвитком; забезпечують життєдіяльність людини в суспільстві (участь у соціальних комунікаціях, політичному житті суспільства та державному управлінні). Вони тісно пов'язані між собою, що показано на рис. 1. На синергетичному рівні досягається сумарний ефект від впливу всіх інших рівнів інформаційної безпеки особистості.

До рівнів інформаційної безпеки особистості, які впливають на життєдіяльність людини, можна зарахувати: природний (пов'язаний з індивідуальними особливостями сприйняття інформації органами чуття людини та її розумової діяльності); економіко-професійний (впливає на забезпечення гідних умов життєдіяльності людини та задоволення власних потреб); відтворювальний (впливає на обрання людиною форм та способів відпочинку, також враховує особисте ставлення людини до вжиття алкоголю, наркотиків як засобів відпочинку); світоглядний (пов'язаний із правосвідомістю та уявленням особи про зовнішнє щодо неї середовище); захисний (пов'язаний із необхідністю захисту від небажаного витоку наявної в людини інформації та здібностями самотивації і самоконтролю щодо споживання та поширення інформації). Зазначені рівні не пов'язані з інформаційною взаємодією особи з іншими людьми та зумовлюють інформаційну безпеку особистості в умовах автономної її життєдіяльності від інших людей та суспільства.

Друга група рівнів інформаційної безпеки особистості пов'язана з розвитком людини. До її складу можна зарахувати: мотиваційний (пов'язаний із реакцією людини на зовнішні мотиваційні впливи щодо спонукання до певної діяль-

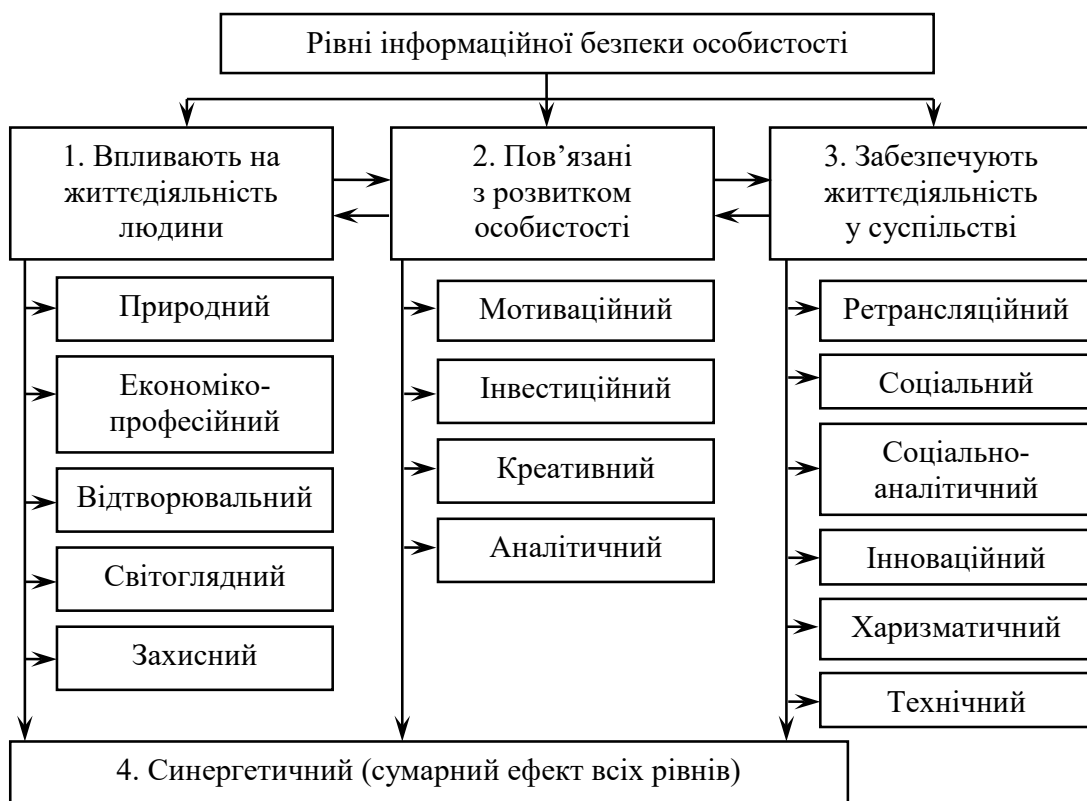

Рис. 1. Рівні інформаційної безпеки особистості

ності); інвестиційний (цілеспрямоване витрачання людиною часових, грошових та інших видів ресурсів для власного розвитку); креативний (пов'язаний із процесами нестандартного мислення та задоволення потреб самовираження); аналітичний (пов'язаний із засвоєними людиною методиками, технологіями, знаннями та здібностями щодо формування нової інформації у процесі розумової діяльності) рівні. Вони формуються під впливом як зовнішніх (зумовлені впливом інших людей, соціальних груп, суспільства та держави), так і внутрішніх факторів (зумовлені характеристиками конкретної особистості).

До рівнів інформаційної безпеки особистості, що забезпечують її життєдіяльність у суспільстві, можна зарахувати: ретрансляційний (накопичення та поширення інформації і знань); соціальний (забезпечення взаємодії з іншими людьми, отримання та поширення нової інформації); соціально-аналітичний (пов'язаний зі здібностями людини обробляти інформацію у сфері державного управління); інноваційний (поширення нової інформації, що сприяє розвитку суспільства); харизматичний (пов'язаний із здібностями людини впливати на діяльність та поведінку інших людей); технічний (застосування технічних засобів та інформаційних технологій для отримання, накопичення, обробки та передачі інформації).

Необхідна якість державного управління рівнями інформаційної безпеки особистості може бути досягнута використанням органами державної влади та місцевого самоврядування адміністративно-розпорядчих (розпорядчі, регламентаційні, нормативні), економічних (державне регулювання, грошово-кредитна політика, захист та заохочення конкуренції, ціноутворення, податкова політика, економічне стимулювання), правових (правове регулювання, переконання, примус), соціально-психологічних (соціальні – соціальне нормування,

що полягає у встановленні норм і нормативів, які регулюють поведінку працівників; соціальне регулювання – сприяє активізації соціальної ролі, трудової активності та продуктивності праці працівників, підтриманню соціальної справедливості, висвітленню інформації про особу в засобах масового інформування; морально-етичні – протидія корупції, дотримання норм загальноприйнятої поведінки, захист громадян від протиправних дій інших осіб, контроль за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування та зміцнення довіри до них; психологічні), технологічних (визначення технології основних процесів у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування) [3, с. 420; 13, с. 485].

Крім цього, до персоналу органів державної влади та місцевого самоврядування можуть бути застосовані адміністративні методи управління інформаційною безпекою (розпорядчі – указ, постанова, розпорядження, наказ, інструкція, порядок, правила, пам'ятка; регламентаційні – закон; нормативні – стандарт, ліцензія, дозвіл, сертифікат).

Висновки. Отже, ризики інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави залежать від фактичного стану вразливості певних рівнів інформаційної безпеки особистості. Залежно від ступеню зв'язку із суспільством їх можна поділити на чотири основні групи: перша – впливають на життєдіяльність людини; друга – пов'язані з її розвитком; третя – забезпечують життєдіяльність людини у суспільстві; четверта – створює сумарний (синергетичний) ефект від впливу всіх інших рівнів інформаційної безпеки особистості.

Напрямом подальших досліджень може бути визначення підходів щодо оцінки вразливості рівнів інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави.

Список літератури:

1. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі : монографія / за ред. І.Ф. Кононова. Вінниця : Твори, 2018. 230 с.
2. Петрик В.М., Кононович В.Г., Присяжнюк Н.Н. и др. Информационно-психологическое противоборство : учебник / Под ред. В.Г. Кононовича, В.М. Петрика. Киев : Книжная палата Украины, 2019. 392 с.
3. Малиновський В.Я. Державне управління : Навчальний посібник. Київ : Атіка, 2019. 608 с.
4. Ананьева Е.П. Развитие принципов свободы совести в процессе демократизации общества. Севастополь : РИБЭСТ, 2014. 172 с.
5. Берліч А.І., Карпенко Д.О., Ковальський В.С., Колодій А.М. та ін. Правознавство : підручник / За ред. В.В. Копейчикова, А.М. Колодія. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 752 с.
6. Петрик В.М., Курганевич В.Г., Кононович В.Г. та ін. Соціальна інженерія (системний аналіз) : навчальний посібник / За заг. ред. В.І. Курганевича, В.М. Петрика. Київ : [б.в.], 2019. 200 с.
7. Гумба Н. Правда про людину. Київ : Український пріоритет, 2012. 200 с.
8. Цуладзе А. Политическая мифология. Москва : ЭКСМО, 2003. 384 с.

9. Костицький В.В. Захист суспільної моралі як функція сучасної держави. Монографія. Київ ; Дрогобич : Коло, 2013. 171 с.
10. Коваленко Л.П. Теоретичні проблеми розвитку інформаційного права України : Монографія. Харків : Право, 2012. 248 с.
11. Безклубенко С.Д. Мистецтво організації громадської думки : монографія / Національний університет культури і мистецтв. Київ : Вид. Центр КНУКІМ, 2016. 398 с.
12. Шахно А.Ю. Людський капітал в умовах глобалізації : оцінювання, розвиток та державне регулювання : монографія. Кривий Ріг : Чернявський О.Д., 2019. 360 с.
13. Основи менеджменту: підручник для студентів вищих навчальних закладів / кол. авторів; за ред. А.А. Мазаракі. Харків : Фоліо, 2014. 846 с.

Kukin I.V. LEVELS OF THE INDIVIDUAL INFORMATION SECURITY IN THE STATE NATIONAL SECURITY SYSTEM

The article presents the results of the levels of the individual information security in the state national security system study. It is noted that the dissemination of destructive information influences in a society starts from a specific person and social groups. Each person has certain differences in the channels of information perception, which affects the vulnerability state of the respective levels of the individual information security.

It is emphasized that, depending on the degree of public relations, the levels of the individual information security can be divided into four main groups: affecting human life; related to personal development; ensure human life in society; creates a total (synergistic) effect from the influence of all other levels of the individual information security.

The levels of the individual information security, which affect the human life, can be attributed to: natural (associated with the individual characteristics of the perception of information by human senses and their mental activity); economic and professional (affects the provision of decent living conditions and meet their own needs); reproductive (affects the person's choice of forms and ways of rest, also takes into account the person's personal attitude to the use of alcohol, drugs as a means of rest); worldview (related to the person's awareness and perception of the external relative environment); protective (associated with the need to protect against unwanted leakage of human information and self-motivation and self-control abilities to consume and disseminate information). These levels are not related to the information interaction of the person with other people and cause the individual information security in the context of his autonomous life from other people and society.

The main levels of the person information security include: the first group are natural, economic, professional, reproductive, ideological, protective; the second are motivational, investment, creative, analytical; the third are relay, social, social-analytical, innovative, charismatic, technical; the fourth is synergistic.

The direction of further research may be to identify approaches to assess levels of the individual information security vulnerability in the state national security system.

Key words: *levels of the individual information security, information security, information war, individual information vulnerability, national security, information culture.*